

УДК 378.14.015.62

Манн Руслан Володимирович

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна
ORCID ID 0000 0003 3936 2677
manruslan1@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Анотація. У статті проведено дослідження особливостей формування компетентностей майбутніх економістів у процесі отримання освітніх послуг у вищих закладах освіти. Представлено погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на сутнісні характеристики поняття «компетенція». Визначено компетентності необхідні майбутніми економістами для якісного виконання посадових обов'язків. Проаналізовано вимоги ринку праці до майбутніх фахівців з економіки та бухгалтерського обліку, зокрема, щодо навичок володіння інформаційно-комунікаційними технологіями. Висвітлено результати вступної кампанії 2017-2018 навчального року за спеціальностями 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 051 «Економіка» та 071 «Облік і оподаткування» бакалаврського та магістерського рівнів. Розглянуто та оновлено зміст освітніх програм з позиції підготовки фахівців економічного профілю, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці. Запропоновано способи підвищення якості освітніх послуг у підготовці майбутніх економістів з метою забезпечення їх подальшого працевлаштування за спеціальністю.

Ключові слова: компетенція; компетентність; заклад вищої освіти; економічна спеціальність; ІКТ.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Динамічність соціально-економічних процесів формує потребу у забезпеченні ринку праці фахівцями, здатними швидко переорієнтуватися до нових умов, бути готовими брати на себе відповідальність за наслідки своєї роботи. Особливо це стосується фахівців економічного спрямування, які мають не лише оволодіти необхідними професійними навичками, вміти орієнтуватися у змінах нормативно-правової бази, передбачати можливі зміни економічної ситуації як на національному, так і на глобальному рівнях, але й володіти відповідною інформаційно-комунікаційною компетентністю (ІК-компетентність), оскільки економіка є соціальною наукою та функціонує в умовах швидких інформаційних змін.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприяє засвоєнню здобувачами освітніх послуг складних абстрактних теоретичних процесів; орієнтується на сучасне розуміння принципу наочності та забезпечує перетворення студентів з пасивних спостерігачів досліджуваних процесів та явищ на активних учасників навчально-пізнавального процесу, який набуває дослідницького та творчого характеру. ІКТ створюють передумови для постановки та розв'язання нових дидактичних завдань, які не можливо вирішити традиційним шляхом. Тому, дослідження особливостей використання засобів ІКТ при підготовці фахівців економічного спрямування для задоволення вимог ринку праці є вкрай актуальним в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час вивчення ролі ІКТ у процесі освітньої підготовки майбутніх фахівців економічного спрямування було опрацьовано роботи багатьох науковців. Зокрема, для визначення сутності поняття «компетенція»

використано праці таких зарубіжних (S. R. Aragon, S. D. Johnson [1], D. C. McClland [2], C. Birzea [3], I. A. Зимня [9], А. Хуторський [12]) та вітчизняних (І. Ю. Карпюк [4], І.В. П'янківська [5]) науковців. Дослідженню характерних особливостей компетентностей фахівців економічного профілю присвячено роботи наступних дослідників: Є. А. Іванченко [8], Н.М. Самарук [7], Н. В. Баловсяк [11]. Компетентностями, якими на думку авторів має володіти економіст, є наступні: ключові (необхідні для будь-якого кваліфікованого спеціаліста), професійні (необхідні для роботи в економічній сфері) та соціальні компетентності. У роботах Н.М. Болюбаш [22], К.О. Кірей [23], Т.І. Коваль [24], Т.Б. Поясок [26], О.М. Птахіної [25] досліджено різні аспекти формування професійної компетентності майбутніх економістів із застосування ІКТ.

Окремі науковці виокремлюють серед усіх компетентностей ІК-компетентність, як важливий елемент у підготовці кваліфікованого фахівця (В. Ю. Биков, О.В. Білоус, Ю.М. Богачков [10], О. М. Бойцова [13]), зокрема, спеціаліста в економічній сфері (І.А. Кінаш [19]).

Опрацювання наукових джерел, дослідження потреб ринку праці та власний практичний досвід у галузі освіти вказує, що використання ІКТ є необхідною передумовою підвищення якості освітніх послуг, забезпечення їх доступності та можливості здійснювати самоосвіту впродовж життя. Тому, організація освітнього процесу у закладах вищої освіти з використанням ІКТ актуальним завданням та потребує подальших досліджень. З огляду на те, що ІКТ постійно удосконалюють та розробляється велика кількість засобів, застосування яких є доцільним у підготовці майбутніх фахівців економічного профілю. Проте, наукове обґрунтування та соціально-педагогічний супровід впровадження ІКТ у процес підготовки майбутніх економістів потребує постійної уваги та розробки відповідного методичного забезпечення.

Мета статті. Дослідити особливості використання ІКТ у підготовці фахівців економічного профілю.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Аналіз вимог ринку праці до заміщення вакантних посад економічних спеціальностей (на прикладі м. Черкаси)

Трансформації економічних систем на міжнародному та національному рівнях, насиченість інформаційного середовища, бурхливий розвиток технологій формують нові вимоги до ринку праці щодо пошуку фахівців, здатних адаптуватися до цих вимог у найкоротші терміни. Особливо яскраво дана тенденція простежується при пошуку фахівців економічного профілю, оскільки представники даної сфери мають не лише добре орієнтуватися у законодавчих новаціях, актуальних тенденціях національних фінансових ринків, але й бути компетентними щодо змін у глобальному середовищі та прогнозувати їх вплив на господарську діяльність на місцевому рівні.

Дослідженню питань, що стосуються визначення та систематизації ключових професійних компетенцій фахівців економічної сфери, присвячено праці багатьох науковців. У загальному значенні поняття «компетенція» використовується в освітніх стандартах з метою уникнення формально-змістовної систематики, яка є основою традиційних навчальних планів та програм. Компетенція сприяє динамічному пристосуванню випускників до постійних змін зовнішнього середовища та їх умінню приймати ефективні рішення при вирішенні трудових та життєвих ситуацій у майбутньому.

Погляди науковців на категорію «компетенція» відрізняються, однак розглянемо найбільш вживані з них. Американські науковці R. A. Steven, D. J. Scott розглядають компетенції як набір індивідуальних якостей особистості, які необхідні для якісного виконання своїх професійних завдань (функціональні компетенції), сформовані на основі поведінкових компетенцій (тобто сформованих у процесі навчання) [1, с. 430]. На думку R. J. Marzano та J. S. Kendal будь-який процес навчання є компетентно-орієнтованим, якщо при цьому використовується аналіз діяльності для визначення відповідного змісту. Навчання має включати поведінкові цілі (сформовані з біхейвіористської позиції), індивідуальний підхід та оцінювання за допомогою стандартизованих тестів [2, с. 53].

С. Адам та Г. Блуменштейн визначають компетенції як сукупність здібностей, знань та поведінкових рис, які потрібні для здійснення певної діяльності (професійні, соціальні та методичні компетенції). Автори рекомендують мінімізувати вживання терміну «кваліфікація», оскільки відповідно в англійській та німецькій мовах він стосується лише формального завершення процесу навчання та не достатньо описує здібності та знання, котрі необхідні для успішної діяльності спеціаліста. Професор T. Reetz характеризує компетенції, як сформований потенціал професійних якостей, що забезпечує дії людини в конкретних професійних ситуаціях у відповідності до існуючих вимог [3].

Наведені погляди зарубіжних науковців на визначення дефініції «компетенція» дозволяють зробити висновок, що європейські дослідники більш широко трактують дане поняття, на відміну від американських колег, які розглядають компетенції переважно з позиції поведінкових характеристик, пов'язаних зі специфікою майбутньої професійної діяльності випускника навчального закладу. Представники європейської науки доповнюють функціональні компетенції, пов'язані зі специфікою роботи, базисними знаннями професії та ціннісними орієнтаціями особистості при визначенні категорії «компетенція».

Розглянувши особливості тлумачення категорії «компетенція» зарубіжними науковцями, доцільно дати охарактеризувати компетенції представників економічних професій. При цьому, варто зазначити, що в українській практиці «компетенція» як самостійна категорія понятійного апарату системи освіти досить часто ототожнюється з терміном «компетентність», проте деякі автори з цим не згодні, даючи кожній з категорій окреме визначення [4; 5].

Тлумачний словник за редакцією В. Т. Бусела надає характеристику компетенцію як «добру обізнаність у чомусь; коло повноважень певної організації, установи чи особи; загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, набутих завдяки навчанню. Компетентність тлумачиться як вміння «успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання» [6].

На думку Н. М. Самарук, майбутні економісти, конкурентоздатні на ринку праці, мають бути професійно компетентними за наступними шістьма ключовими напрямками: у сфері економічної діяльності (економічне мислення та системне уявлення про тенденції розвитку вітчизняної та світової економіки, володіння методами економічного аналізу, вміння працювати з економічною інформацією тощо); в інших сферах професійної діяльності (сукупність знань з суміжних фінансово-економічних наук, знання нормативно-правової бази); інформаційно-комп'ютерна компетенція (вміння працювати із спеціалізованим програмним забезпеченням, здатність ефективно використовувати інформаційні технології у професійній діяльності); комунікативна компетенція (ефективна групова взаємодія, знання основ етикету); саморегуляція особистісних якостей (упевненість у собі, самоконтроль, професійна мотивація,

усвідомлення необхідності отримання освіти впродовж життя); виробничо-діяльнісна компетенція (знання та дотримання посадових інструкцій) [7].

Є. А. Іванченко пропонує наступну структуру компетентностей економіста, компоненти якої згруповано у три основні складові: професіоналізм, ключові та соціальні компетентності. Під професіоналізмом автор розуміє сукупність професійних знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій, які необхідні економісту для якісного виконання своїх професійних обов'язків. Ключова компетентність характеризується системою індивідуальних знань, умінь та навичок, які потрібні економісту для виконання ролі учасника суспільного процесу (навички спілкування, здатність навчатися, вміння працювати з інформацією тощо). Соціальна компетентність визначається вміннями, які сприяють нормальному процесу життєдіяльності людини у суспільстві (формування особистісних та міжособистісних відносин, співіснування з оточуючим довкіллям) [8].

Подібною до групування компетентностей Є. А. Іванченко є погляд російської дослідниці І. Зимньої, яка виділяє три складові компетентностей: котрі характеризують особистість, як суб'єкта життєдіяльності; які визначають взаємодію з іншими людьми; які стосуються діяльності людини (професіонала) у всіх її проявах. На думку автора, відбиваючись у поведінці та діяльності людини, дані фактори перетворюються у її особистісні якості. Як наслідок, вони стають компетентностями, які визначаються мотиваційними відношеннями, існуючи на рівні з когнітивними компонентами та досвідом [9].

Таким чином, кожен з запропонованих підходів пропонує власну структуру компетентностей, яка складається зі згрупованих відповідно до особливостей професійної діяльності економіста елементів, які характеризують фахові завдання під час ведення діяльності, освітньо-кваліфікаційні характеристики та професійно-важливі якості спеціаліста. Компетентностями, які підвищують конкурентні позиції економіста на ринку праці, є: ключові, професійні та особистісно-психологічні.

В умовах швидкої інформатизації суспільних процесів та розвитку інформаційних технологій, важливого значення набуває формування та розвиток компетентностей майбутнього економіста щодо оволодіння ІКТ.

О.В.Овчарук характеризує ІК-компетентність, як уміння використовувати ІКТ на практиці з метою задоволення особистих потреб та вирішення суспільних, зокрема професійних задач, які виникають у певній предметній галузі або конкретному виді діяльності [10].

Н.В. Баловсяк виділяє три складові ІК-компетентності особистості: інформаційна складова (вміння ефективно працювати з інформацією на різних етапах її представлення); комп'ютерно-технологічна (навички роботи з комп'ютерною технікою та відповідним програмним забезпеченням); процесуально-діяльнісна (застосування сучасних інструментів ІКТ для роботи з інформаційними ресурсами та вирішення різноманітних задач) [11, с.227-256].

На думку А. Хуторського структурними компонентами ІК-компетентності є: об'єктивна (професійно-інформаційна – суспільні вимоги до професійної діяльності фахівця) та суб'єктивна (особистісна – спроможність фахівця успішно виконувати професійні завдання) складові [12]. Узагальнюючою до поглядів Н. В. Баловсяк і А. Хуторського є структура ІК-компетентностей, запропонована О. Бойцовою, яка представлена у вигляді двох складових: особистісної та професійно-інформаційної. До професійно-інформаційної автор включає інформаційну, комп'ютерну та процесуально-діяльнісну компоненти [13].

Тобто, значний вплив на процес формування готовності до професійної діяльності майбутнього фахівця економічного спрямування в умовах швидкої інформатизації

суспільних процесів має розвиток не лише професійних та особистісних компетентностей, але й формування ІК-компетентності.

При цьому, важливого значення набуває конкурентоспроможність персоналу, як реальна та потенційна здатність працівника, його ділова та професійна компетентність, ініціативність, креативність у вирішенні завдань, почуття відповідальності, котрі відрізняють з-поміж інших представників аналогічної спеціальності і надають конкурентні переваги на ринку праці [14, с. 120]. На відміну від компетентності, яка відображає якісну характеристику певного рівня потенціалу фахівця, конкурентоспроможність характеризує його спроможність реалізувати свій потенціал на практиці при наявності відповідних для цього умов [15, с. 79].

З метою дослідження ринкових вимог щодо пошуку фахівців економічного спрямування для подальшого коригування освітнього процесу при підготовці майбутніх економістів, автором було досліджено ринок праці м. Черкаси. У якості інформаційної бази для аналізу було використано дані web-сайту Work.ua та розглянуто структуру вакансій з пошуку фахівців для заміщення вакантних посад у сфері економіки та бухгалтерського обліку за період з березня по вересень 2017 р. (рис. 1) [16].

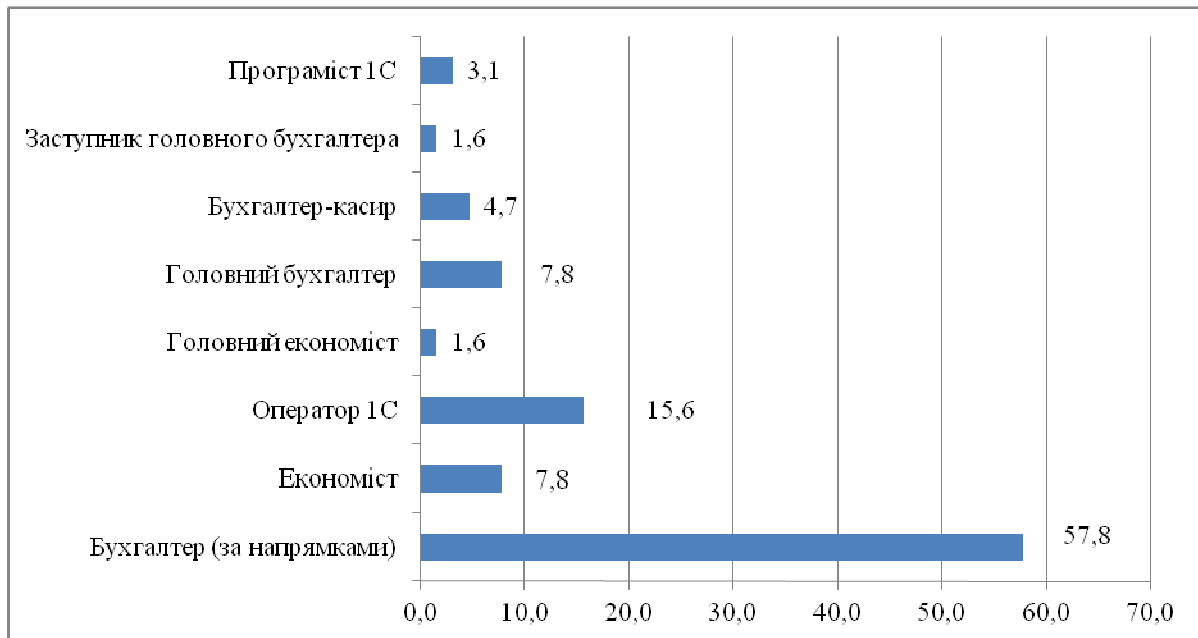

Рис. 1. Розподіл вакансій за категоріями професій економічного спрямування, %
*у % від загальної кількості вакансій економічного спрямування

Найбільш затребуваними на ринку праці є спеціалісти у сфері бухгалтерського обліку (90% розміщених на сайті вакансій). Основні вимоги до потенційних працівників можна поділити на три складові: особистісні, професійні та ІКТ-компетентності. До першої групи належать: відповідальність (62% розміщених вакансій), уважність (58%), цілеспрямованість (53%), комунікабельність (46%), орієнтованість на результат (45%), вміння працювати в команді (32%). Основними вимогами до професійних компетентностей економістів та бухгалтерських працівників є наступні: досвід роботи від 1 року (54%), від 2 років (35%), від 5 років (8%); наявність вищої освіти за спеціальністю (98%); аналітичний склад розуму (64%).

Вимоги роботодавців щодо ІК-компетентностей працівників стосуються знання та досвіду роботи з мережею-Інтернет (62%), ПК та програмним забезпеченням

(MS Word, Excel) (78%), засобами електронного листування (48%). До того ж, в умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій, з'являються різноманітні програми для опрацювання фінансово-економічної інформації, які підвищують продуктивність праці економістів та оперативність обробки інформаційних даних, що забезпечує формування більш ефективних фінансових та управлінських рішень. Тому роботодавці зацікавлені у пошуку фахівців, які мають досвід роботи з програмами бухгалтерського обліку, зокрема: вміння працювати з програмою 1С зазначено у 88% розміщених на сайті вакансій, серед яких 52% роботодавців потребують фахівця з досвідом роботи у системі «1С : Підприємство», 24% – «1С : Підприємство 7.7», 15% – «1С:Підприємство 8.2», 17% – «1С:Підприємство 8.3», 6% – «1С:Підприємство: УТП». Переважно це посади оператора 1С, бухгалтера за різними сферами діяльності (торгівля, сільське господарство, комунальна сфера, логістика тощо). Серед досліджених вакансій 17% зазначають вимогу знання програми М.Е.Дос (зазвичай це стосується головного-бухгалтера, бухгалтера за сферами діяльності), 9% – системи «Клієнт-банк» (зокрема на посаду бухгалтера-касира та бухгалтера).

Вимоги до майбутнього економіста на ринку праці наступні: вміння користуватися офісною програмою MS Excel (у 90% вакансій на посаду економічного профілю), володіння програмою «1С : Підприємство» (60%), знання англійської мови (40%), аналітичний склад розуму (80%), вміння працювати в колективі (40%).

Новою для ринку праці є посада програміста 1С, яка вимагає від потенційного фахівця не лише знання бухгалтерських програм «1С : Підприємство 7.7 або 8.2», але й наявність досвіду роботи з базами даних та мовою запитів SQL. Тобто, розвиток інформаційних технологій, потреба у мінімізації витрат фірми, економії робочого часу висувають до ринку праці вимоги щодо пошуку універсальних фахівців, компетентних у кількох сферах господарювання, зокрема впевнених користувачів ІКТ.

2.2. Дослідження попиту на освітні послуги з економічних спеціальностей

Вимоги ринку праці щодо пошуку фахівців формують попит серед населення на отримання освітніх послуг за відповідними спеціальностями. Одними з найбільш популярних та затребуваних залишаються професії економічного спрямування. У період кризових явищ особливо гостро відчувається потреба у кваліфікованих економістах, здатних ефективно розподіляти ресурси підприємства, формувати стратегічні плани функціонування, які будуть дієвими в умовах динамічного зовнішнього середовища. Окрім того, актуальними на ринку праці є вакансії у сфері бухгалтерського обліку, оскільки грамотне ведення бухгалтерської документації, знання та вміння вигідно використати нормативно-законодавчі положення з метою мінімізації витрат на оподаткування є основою фінансового успіху будь-якого підприємства.

Автором досліджено зацікавленість абітурієнтів м. Черкаси в отриманні освітніх послуг за спеціальностями 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 051 «Економіка», 071 «Облік і оподаткування» (табл. 1). При цьому, було враховано результати вступної кампанії 2017 року за освітніми ступенями бакалавр та магістр, оскільки відповідно до ст. 5 Закону України «Про вищу освіту» «здобуття вищої освіти ... передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти», зокрема освітнього ступеня бакалавр [17].

Таблиця 1

Кількість поданих конкурсних заяв та зарахованих на навчання студентів за економічними спеціальностями

Назва навчального закладу	Спеціальність	Освітня програма	Освітній ступінь, курс зарахування	Денна форма навчання		Заочна форма навчання	
				К-ть поданих заяв	К-ть зарахованих	К-ть поданих заяв	К-ть зарахованих
Черкаський державний технологічний університет	076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність	Підприємництво та економіка підприємства	Бакалавр (на основі ПЗСО), 1	66	3	9	4
			Бакалавр (зі СТН), 2	-	-	2	2
			Бакалавр (зі СТН), 1	19	5	7	3
			Магістр, 1	33	20	26	12
	071 Облік і оподаткування	Облік і аудит в галузях економіки	Бакалавр (на основі ПЗСО), 1	73	7	1	-
			Бакалавр (зі СТН), 2	3	-	5	4
			Бакалавр (зі СТН), 1	24	14	7	4
			Магістр, 1	16	9	26	15
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького	076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність	Економіка підприємства	Бакалавр (на основі ПЗСО), 1	58	4	8	1
			Бакалавр (зі СТН), 1	-	-	2	2
	051 Економіка	Зокрема Економіка та бізнес	Магістр, 1	8	5	-	-
		Зокрема Моделювання економіки і бізнесу		18	15	-	-
	071 Облік і оподаткування	Облік і аудит	Бакалавр (на основі ПЗСО), 1	82	14	4	1
		Облік і оподаткування	Бакалавр (зі СТН), 1	6	3	2	2
Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «УБС»	071 Облік і оподаткування	Облік і оподаткування	Бакалавр (на основі ПЗСО), 1	64	11	-	-
			Бакалавр (зі СТН), 1	14	4	-	-
			Магістр, 1	58	13	30	8
Черкаський державний бізнес-коледж	076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність	Зокрема Товарознавство та комерційна логістика	Бакалавр (на основі ОКР «Молодший спеціаліст»), 1	6	6	4	4
	071 Облік і оподаткування	Облік і оподаткування; Фінансова безпека	Бакалавр (на основі ОКР «Молодший спеціаліст»), 1	12	12	15	15

*на основі ПЗСО – це на основі повної загальної середньої освіти;

СТН – це зі скороченим терміном навчання;

К-ть – кількість.

Побудовано автором за даними [18]

Високою популярністю користуються освітні послуги з бухгалтерського обліку, зокрема при підготовці бакалаврів за освітніми програмами «Облік і аудит в галузях економіки» (Черкаський державний технологічний університет, подано 113 заяв за всіма формами навчання), «Облік і аудит» та «Облік і оподаткування» (Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, подано 94 заяви відповідно), «Облік і оподаткування» (Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «УБС», подано 78 заяв відповідно), «Облік і оподаткування» (Черкаський державний бізнес-коледж, подано 27 заяв відповідно). При цьому, за спеціальностями «Економіка» та

«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» попит серед абітурієнтів здобувати освіту за магістерським рівнем є вищим порівняно з бакалаврським: відповідно 37,8% та 36,7% серед поданих у 2017 р. в м. Черкаси заяв до вступу на навчання за економічним спрямуванням. З одного боку, це пояснюється скороченням чисельності бажаючих здобувати вищу освіту, зокрема за економічними спеціальностями, під впливом демографічної кризи (кількість зарахованих на навчання до ВНЗ Черкаської обл. осіб у 2016 р. склала 8,1 тис. осіб, що на 21,4% менше порівняно з 2012 р) [19]. З іншого боку, спеціальності «Економіка» та «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» є більш широкопрофільними, що підвищує шанси після закінчення навчання працювати за фахом.

Навчання за магістерськими програмами підготовки з бухгалтерського обліку здійснюється за програмами «Облік і аудит в галузях економіки» (Черкаський державний технологічний університет) та «Облік і оподаткування» (Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «УБС»). Підготовка фахівців з економіки підприємства на базі навчальних закладів м. Черкаси здійснюється переважно за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», окрім магістерських програм Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, які навчають студентів за спеціалізацією «Економіка та бізнес» та «Моделювання економіки і бізнесу» (спеціальність 051 «Економіка»).

У зв'язку зі змінами у законодавстві, підготовка фахівців, яка раніше здійснювалася за напрямом підготовки 6.030504, спеціальністю 7.03050401 та 8.03050401 «Економіка підприємства», починаючи з 2016 навчального року здійснюється за спеціальностями 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (галузь знань 07 «Управління та адміністрування») та 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки») [20]. У зв'язку з цим, значна кількість абітурієнтів через низьку поінформованість щодо особливостей освітнього процесу за спеціальністю 076 обрала інші освітні спеціальності. Так, ще у 2015-2016 навчальному році набір за напрямом підготовки 6.030504 «Економіка підприємства» на базі повної загальної середньої освіти Черкаського державного технологічного університету склав 17 осіб, що в п'ять разів перевищує прийом на 2017-2018 навчальний рік. Тобто, в умовах інформаційного насичення ринку освітніх послуг, важливого значення набуває проведення ефективної, доступної та всеосяжної інформаційної кампанії щодо роз'яснення майбутнім студентам особливостей навчання за існуючими спеціальностями, перспективи подальшого працевлаштування тощо.

2.3. Модернізація змісту освітніх програм для навчання майбутніх фахівців економічного профілю.

Основою підготовки фахівця економічної сфери є оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками у предметній складовій профільної спеціальності. Система стандартів вищої професійної освіти в Україні складається з трьох компонентів: освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ), освітньо-професійної програми (ОПП) та засобів діагностики якості вищої освіти. Саме такими складовими, як ОКХ та ОПП, охарактеризовано вимоги до професійної підготовки фахівців та, відповідно, до змісту освітньої системи навчального закладу з боку держави, світового співтовариства та споживачів.

Зупинимось детальніше на змісті професійної підготовки магістрів за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» Черкаського державного технологічного університету. Компетентності, якими студент-магістр оволодіває у процесі навчання, поділено на три групи: інтегральна компетентність

(здатність розв'язувати складні задачі завдяки проведенню досліджень в умовах невизначеності вимог та умов), загальні (вміння критично осмислювати проблеми, представляти результати професійної діяльності за допомогою сучасних засобів ІКТ, здатність до подальшого навчання та саморозвитку тощо) та професійні (вміння застосовувати отримані знання у різних сферах професійної діяльності) компетентності.

Обсяг освітньої програми магістрів становить 90 кредитів ЄКТС, серед яких нормативна частина програми складає 66 кредитів (73%), вибіркова – 24 кредити (27%). Нормативна частина програми складається з обов'язкових до вивчення дисциплін, які є підґрунтям та базою для об'єктивного та всеохоплюючого розуміння майбутнім економістом економічної системи, передумов та наслідків виникнення різноманітних процесів у ній. До обов'язкових дисциплін належать: глобальна економіка, фінансовий менеджмент, економіка бізнесу, управління проектами на підприємствах, інноваційний розвиток підприємства, розробка та обґрунтування бізнес-проектів, соціальна відповідальність бізнесу, економічна безпека підприємства, стратегічне управління. Оскільки магістерський рівень є освітньо-науковим, обов'язковою програмою передбачено проходження виробничої та наукової практик, а також написання та захист магістерської дипломної роботи.

Вибіркові дисципліни, які студент може самостійно обрати для вивчення, мають на меті поглибити знання здобувача освіти з окремих аспектів професійної сфери діяльності. До вибірових дисциплін належать наступні: методологія наукових досліджень, фінансова санація та банкрутство підприємства, іноземна мова (бізнесовий аспект), технології розвитку персоналу, управління розвитком інформаційної економіки, тренінг-курс start-up, соціальне підприємництво, економічне управління підприємством, конкурентоспроможність підприємства, інтелектуальний бізнес, управління проектною командою, управління розвитком підприємства.

Розвиток інформаційного суспільства, соціально-економічні трансформації формують потребу у широкому використанні ІКТ в економічній освіті, оскільки це сприяє суттєвому прискоренню передачі знань та накопиченого технологічного та соціального досвіду, забезпечує успішніше та швидше адаптування фахівця до оточуючого середовища та соціальних змін у ньому. ІКТ забезпечують поєднання процесів вивчення, закріплення та контролю засвоєння навчальної програми, які в традиційному навчальному процесі зазвичай є розірваними. Інформаційні технології індивідуалізують навчальний процес, зменшуючи обсяг фронтальних видів робіт та збільшуючи питому вагу індивідуально-групових форм навчання. Окрім того, ІКТ підвищують рівень мотивації отримання знань та формування креативного мислення, забезпечують економію навчального часу. Інтерактивність та мультимедійна наочність навчального процесу забезпечує краще представлення інформації, як наслідок, краще засвоєння знань [21, с. 82].

Зазначені переваги використання ІКТ в освітньому процесі враховано при формуванні підходів до навчання магістрів за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Лекції для студентів проводяться з використанням мультимедійного забезпечення, що дозволяє не лише використовувати заздалегідь підготовані слайди, але й здійснювати відповідні розрахунки за допомогою спеціальних комп'ютерних програм (наприклад, MS Excel, OpenOffice Calc, PlanMaker), формувати вміння стисло та доступно представляти інформацію (наприклад, офісна програма MS PowerPoint для створення презентацій; Інтернет-ресурси для побудови інфографіки: Piktochart, Creately, Google Chart тощо), навчати роботі з нормативно-правовими документами.

У роботі Антонюка Д.С. досліджено особливості використання програмно-імітаційних комплексів, що широко використовуються зарубіжними закладами вищої освіти. Та проаналізовано ряд симуляційних продуктів у галузях бізнесу, стратегії і менеджменту компанії Cesim, що можна використовувати у підготовці економістів, а саме: Cesim Global Challenge, Cesim OnService, Cesim SimFirm, Cesim Project Cesim SimBrand, Cesim Hospitality, Cesim SimPower, Cesim Connect, Cesim Bank та ін. Ці симуляції використовуються широким колом зарубіжних вищих закладів освіти, серед яких Lappeenranta University of Technology (Фінляндія), Grupo IBMES (Бразилія), Universitat Internacional de Catalunya (Іспанія), University of Leeds (Великобританія), Xavier Institute of Management (Індія) та інші. Відомі бізнес-школи, які мають програми MBA, такі як London Business School (Великобританія) та Grenoble School of Management (Франція), також, використовують вищенаведені симуляції у своїх освітніх курсах [27].

Лабораторні, практичні та семінарські заняття проводяться в малих групах з максимально можливим використанням кейс-методів, ділових ігор для формування у майбутніх фахівців навичок вирішення практичних ситуацій, які можуть виникнути у їх професійній діяльності. Враховуючи сучасні вимоги ринку праці, основна увага зосереджена на практичному застосуванні одержаних на лекційних заняттях та в результаті самостійного опрацювання теоретичних знань та поглиблення практичних умінь та навичок. Тому, імітуючи сучасні інформаційні процеси у фінансово-економічній сфері та використовуючи аналітичні методи роботи з інформацією, студентам-економістам пропонується виконання наступних видів робіт:

- формування, розподіл та використання ресурсів підприємства під час здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності (практична робота з використанням ліцензійного програмного забезпечення: 1С:Підприємство 8 різних конфігурацій, М.Е.Дос та Парус);
- моделювання фінансових ресурсів (здійснення аналізу моделі планування фінансових ресурсів FRP);
- вивчення особливостей міжнародних та вітчизняних електронних систем передавання банківської інформації (SWIFT, «Клієнт-банк» тощо);
- виконання практичних завдань, контрольних та індивідуальних робіт з використанням комп'ютерної програми MS Excel, що сприятиме вивченню математичних функцій програми, вмінню будувати графіки для наочного представлення отриманих результатів;
- використання програмно-імітаційних комплексів з метою проведення конкурсів, змагань чи олімпіад.

Перераховані види робіт сприяють використанню студентами сучасних засобів ІКТ при виконанні завдань та забезпечують їх підготовку до практичної професійної діяльності, дозволяючи застосовувати набуті під час навчання знання на практиці.

При формуванні практичних навичок у магістрів основну увагу зосереджено на таких засобах ІКТ, як Інтернет-технології (веб-сайти, соціальні мережі), телекомунікації (форуми, відео конференції), мультимедійне забезпечення та програмно-імітаційні комплекси. Це дає змогу майбутнім економістам розвивати пошуково-аналітичні здібності, вміння працювати з інформацією, підвищувати свій творчий потенціал та самостійну пізнавальну роботу. Окрім того, на сайті Черкаського державного технологічного університету (<https://chdtu.edu.ua/>) представлено доступ до електронної бібліотеки та розкладу навчального процесу. Це не лише спрощує доступ викладачів та студентів до отримання необхідної інформації, але й забезпечує можливість останнім користуватися навчально-методичною та науковою літературою у будь-який зручний для них момент часу.

Не зважаючи на існуючі досягнення у використанні інструментів ІКТ в освітньо-науковому процесі, залишаються моменти, що потребують вдосконалення при підготовці майбутніх спеціалістів економічного спрямування, зокрема:

- створення на базі закладів освіти студентських фінансово-бухгалтерських клубів, які надаватимуть можливість студентам додатково працювати зі спеціальним програмним забезпеченням, розв'язувати задачі обліку на підприємствах та організаціях різних форм власності на базі автоматизованих робочих місць (для прикладу, на базі Черкаського державного бізнес-коледжу функціонують фінансово-бухгалтерський клуб, Business Club, студентський аналітичний клуб «Діалог»);
- більш активне залучення роботодавців до освітнього процесу, зокрема: проведення круглих столів, тренінгів для студентів на базі підприємств; залучення студентів до вирішення існуючих проблем на підприємствах (участь у проектних групах, написання бізнес-планів, складання кошторисів тощо) з перспективою матеріального нагородження, подальшого працевлаштування;
- формування необхідної матеріально-технічної бази закладів освіти та підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу застосування сучасних засобів ІКТ у підготовці майбутніх фахівців економічного профілю.

Разом з тим, ІКТ повністю не замінюють традиційні методи та прийоми навчання, а сприяють їх наближенню до вимог сьогодення. Навчальні вимоги визначаються соціально-економічними змінами у суспільстві та науково-технічним прогресом. Дані зміни створюють вимогу до постійного задоволення інформаційних потреб. З цією метою важливим є забезпечення розширеного використання ІКТ не тільки для подання навчального матеріалу, а й з метою формування у майбутніх фахівців економічного профілю ІК-компетентності, застосовуючи при цьому різні засоби (програмно-імітаційні комплекси чи електронні освітні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення та ін.).

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження вимог ринку праці в умовах сьогодення вказує на важливу роль впровадження ІКТ у підготовку майбутніх економістів. Використання ІКТ сприяє трансформації ролі студента в освітньому процесі, завдяки появі можливості активно формувати власний процес отримання знань, визначати індивідуальний напрямок руху в освітньому середовищі. Використання ІКТ (програмно-імітаційних комплексів, мультимедійних презентацій, електронних освітніх ресурсів, баз даних, електронних бібліотек тощо) сприяє формуванню комплексного сприйняття та розумінню сутності процесів і явищ, отриманню вільного доступу до інформаційних джерел у будь-який зручний момент часу; допомагає в опрацюванні значних обсягів інформації, самостійно засвоювати навчальний матеріал завдяки візуалізації процесу вирішення проблеми, швидкому пошуку інформації для вирішення навчальних задач, можливості самостійно обрати ефективний варіант їх розв'язання.

ІКТ є не лише найбільш ефективним дидактичним засобом, але й сприяють швидкому зворотному зв'язку студента з викладачем. Під час використання ІКТ в освітньому процесі, у студентів формуються навички для здійснення самостійної роботи. Вважаємо, що для підготовки майбутнього висококваліфікованого конкурентоспроможного фахівця економічного профілю ІКТ відіграють важливу роль, оскільки в умовах швидкого розвитку науки та техніки, динамічного оновлення інформації необхідно привчати студентів до потреби в здійсненні безперервної

самоосвіти впродовж всього життя. Окрім того, поява нових комп'ютерних програм у сферах бухгалтерського обліку та економічного аналізу формує потребу в оволодінні студентами відповідними компетентностями. Відповідно, перед системою вищої освіти постає завдання до підготовки майбутнього фахівця, спроможного до постійного професійного зростання, соціальної та фахової мобільності в умовах динамічно поновлюваної інформації.

Перспективою подальшого дослідження є визначення особливостей та методичних аспектів окремих засобів підвищення конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів економічного спрямування на ринку праці, зокрема: створення молодіжних навчально-наукових клубів на базах закладів освіти, активна співпраця з майбутніми роботодавцями при підготовці майбутніх фахівців, навчання викладачів сучасним інструментам ІКТ для підвищення якості освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] S. R. Aragon, and S. D. Johnson, "Emerging Roles and Competencies for Training in E-Learning Environments", *Advances in Developing Human Resources*, Vol 4, Issue 4, pp. 424–439, 2002.
- [2] D. C. McClland, "Testing for competence rather than for «intelligence»", *American Psychologist*, 28, p.143, 1973.
- [3] C. Birzea, *Education for democratic citizenship: a lifelong learning perspective*. Strasbourg, France: Council of Europe, 2000.
- [4] І. Ю. Карпюк, "Вивчення проблеми формування професійної компетенції майбутніх спеціалістів у сучасній освіті", *Вісник НТУУ «КПІ»*, №1, С. 172-176, 2010.
- [5] І. В. П'янкоська, ""Компетенція" та "компетентність" як провідні поняття компетентнісного підходу", *Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка"*, Вип. 15, С. 202-211, 2010.
- [6] В.Т.Бусел та ін., *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Ірпінь, Україна: ВТФ"Перун", 2001, 1440 с.
- [7] Н. М. Самарук, "Формування професійної компетентності майбутніх економістів", *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, Вип. 2, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20%281%29.pdf. Дата звернення: Жовт. 20, 2017.
- [8] Є. А. Іванченко, "Визначення та структура компетентності економіста", *Збірник наукових праць "Педагогічні науки"*, Вип. 49, С. 240-245, 2008. [Електронний ресурс]. Доступно: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_49/57.pdf. Дата звернення: Жовт. 19, 2017.
- [9] И. А. Зимняя, *Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия*. Москва, Россия: Исследоват. центр проблем качества подгот. специалистов, 2004, 41 с.
- [10] В. Ю. Биков та ін., *Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетенцій в системі освіти України: метод. Рекомендації*. Київ, Україна: Атіка, 2010.
- [11] Н. В. Баловсяк, "Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки", дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2006.
- [12] А. Хуторский, "Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования", *Народное образование*, № 2, С. 58-64, 2003
- [13] О. М. Бойцова, *"Структура інформаційної компетентності та її аналіз для процесу професійної підготовки"*, Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія, Вип. 9, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://ea.donntu.ru:8080/jspui/bitstream/123456789/23986/1/boytsova.pdf>. Дата звернення: Жовт. 22, 2017.
- [14] О. А. Грішнова, "Формування якості робочої сили та конкурентоспроможності працівників в процесі інвестування в людський капітал", *Конкурентоспроможність у сфері праці: зб. наук. пр. Серія "Економіка праці та соціальної сфери"*, С. 117-126, 2001
- [15] О. В. Григор'єва та ін., *Конкурентоспроможність персоналу українських підприємств в умовах євроінтеграції. Економіка та управління підприємствами регіонів України в контексті європейської інтеграції: кол. монографія*. Полтава, Україна: ПолтНТУ, 2016
- [16] "Сайт пошуку роботи Work.ua", 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.work.ua/ua/>. Дата звернення: Бер. 20, 2017; Верес. 23, 2017.

- [17] Верховна Рада України. (2014, Лип. 01). Закон № 1556-VII, Про вищу освіту. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. Дата звернення: Жовт. 25, 2017.
- [18] "Вступна кампанія 2017", Vstup.info, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.vstup.info/>. Дата звернення: Жовт. 23, 2017.
- [19] "Освіта", Головне управління статистики у Черкаській обл. [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_osvita. Дата звернення: Січ. 29, 2018.
- [20] Кабінет Міністрів України. (2015, Квіт. 29). Постанова № 266, Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів. [Електронний ресурс]. Доступно: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF/paran11#n11](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF%BF/paran11#n11). Дата звернення: Жовт. 25, 2017.
- [21] І. А. Кінаш, "Інформаційні технології в економічній освіті", *Інформаційні технології в освіті*, Вип. 10, С. 80-87, 2011.
- [22] Н. М. Болюбаш, "Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами мережних технологій", автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, Ялта, 2011, 20 с.
- [23] К. О. Кірей, "Формування професійних знань майбутніх фахівців економічного профілю засобами мультимедіа", дис. канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2008, 283 с.
- [24] Т. І. Коваль, "Теоретичні та методичні основи професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів" : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, Київ, 2008, 44 с.
- [25] О. М. Птахіна, "Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки фахівців економічного профілю", *Економічний вісник Донбасу*, №3, С. 154-157, 2011.
- [26] Т. Б. Поясок, *Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів : монографія*. Україна, Кременчук: ПП Щербатих ОВ, 2009, 348 с.
- [27] Д.С. Антонюк, "Зарубіжний досвід використання програмно-імітаційних комплексів економічного спрямування в освіті", *Інформаційні технології в освіті*, №27, С. 140-153, 2016.

Матеріал надійшов до редакції 03. 11. 2017 р.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Манн Руслан Владимирович

доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры экономики и предпринимательства

Черкасский государственный технологический университет, г. Черкассы, Украина

ORCID ID 0000 0003 3936 2677

manneruslan1@gmail.com

Аннотация. В статье проведено исследование особенностей формирования компетентностей будущих экономистов в процессе получения образовательных услуг в высших учебных заведениях. Представлены взгляды отечественных и зарубежных ученых на сущностные характеристики понятия «компетенция», необходимые для качественного выполнения должностных обязанностей будущими экономистами. Проанализированы требования рынка труда к будущим специалистам по экономике и бухгалтерскому учету, в частности, относительно эффективного владения информационно-коммуникативными компетенциями. Представлены результаты вступительной кампании 2017-2018 учебного года по специальностям 076 «Предпринимательство, торговля и биржевая деятельность», 051 «Экономика» и 071 «Учет и налогообложение» бакалаврской и магистерской уровней. Рассмотрено содержание образовательных программ с позиции подготовки специалистов экономического направления, конкурентоспособных на рынке труда. Предложены способы повышения качества образовательных услуг по подготовке будущих экономистов с целью обеспечения возможности их дальнейшего трудоустройства по специальности.

Ключевые слова: компетенция; компетентность; высшее учебное заведение; экономическая специальность; информационно-коммуникативные технологии.

SOME ASPECTS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES APPLICATION IN PREPARATION OF FUTURE ECONOMISTS

Ruslan V. Mann

Doctor Science (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Economy and Entrepreneurship
Cherkasy State Technological University, Cherkassy, Ukraine

ORCID ID 0000 0003 3936 2677

mannruslan1@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of forming the competences of future economists in the process of obtaining educational services in higher educational institutions. The views of domestic and foreign scholars on the essential characteristics of the «competence», which are necessary for the qualitative fulfillment of official duties by future economists, are presented. The requirements of the labor market for future specialists in economics and accounting are analyzed, in particular, regarding to the effective possession of information and communication competencies. The results of the admission campaign of 2017-2018 academic year in the specialties 076 «Entrepreneurship, trade and stock-taking», 051 «Economics» and 071 «Accounting and taxation» of the bachelor and master's levels are demonstrated. The content of educational programs for preparing the economic direction specialists, competitive in the labor market, is considered. The ways of improving the quality of educational services for the preparation of future economists in order to ensure the possibility of their further employment in the specialty are proposed.

Keywords: competence; competency; institution of higher education; economic specialty; information and communication technologies.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] S. R. Aragon, and S. D. Johnson, "Emerging Roles and Competencies for Training in E-Learning Environments", *Advances in Developing Human Resources*, Vol 4, Issue 4, pp. 424–439, 2002 (in English).
- [2] D. C. McClland, "Testing for competence rather than for «intelligencia»", *American Psychologist*, 28, p.143, 1973 (in English).
- [3] C. Birzea, *Education for democratic citizenship: a lifelong learning perspective*. Strasbourg, France: Council of Europe, 2000, 88 p. (in English).
- [4] I. Yu. Karpiuk, "Study of the problem of formation of professional competence of future specialists in modern education", *Visnyk NTUU "KPI"*, №1, P. 172-176, 2010 (in Ukrainian).
- [5] I. V. Piankovska, ""Competence" and "competencion" as the leading concepts of competency approach", *Naukovi zapysky. Seriya "Psykhologhiia i pedahohika"*, Vol. 15, P. 202-211, 2010 (in Ukrainian).
- [6] V.T.Busel ta in., *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. Irpin, Ukraina: VTF"Perun", 2001 (in Ukrainian).
- [7] N. M. Samaruk, "Formation of professional competence of future economists", *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, Vol. 2, 2011. [Online]. Available: http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20%281%29.pdf. Accessed on: Oct. 20, 2017 (in Ukrainian).
- [8] Ye. A. Ivanchenko, "Definition and structure of the competence of an economist", *Zbirnyk naukovykh prats "Pedahohichni nauky"*, Vol. 49, P. 240-245, 2008. [Online]. Available: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_49/57.pdf. Accessed on: Oct. 19, 2017 (in Ukrainian).
- [9] Y. A. Zymniaia, *Kliuchevye kompetentnosti kak rezul'tatyvno-tselevaia osnova kompetentnostnoho podkhoda v obrazovanyi. Avtorskaia versiia*. Moskva, Rossiya: Yssledovat. tsentr problem kachestva podhot. spetsyalystov, 2004 (in Ukrainian).
- [10] V. Yu. Bykov et al., *Fundamentals of standardization of information and communication competencies in the education system of Ukraine: method. Recommendations*. Kyiv, Ukraine: Atika, 2010 (in Ukrainian).
- [11] N. V. Balovsiak, "Formation of informational competence of a future economist in the process of professional training", M.S. thesis, Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2006 (in Ukrainian).

- [12] A. Khutorskyi, "Key competencies as a component of the personally oriented education paradigm", *Narodnoe obrazovanye*, № 2, P. 58-64, 2003 (in Ukrainian).
- [13] O. M. Boitsova, "The structure of information competence and its analysis for the process of training", *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: pedahohika, psykholohiia i sotsiolohiia*, Vol. 9, 2011. [Online]. Available: <http://ea.donntu.ru:8080/jspui/bitstream/123456789/23986/1/boytsova.pdf>. Accessed on: Oct. 22, 2017.
- [14] O. A. Hrishnova, "Formation of labor quality and competitiveness of employees in the process of investing in human capital", *Konkurentospromozhnist u sferi pratsi: zb. nauk. pr. Seriya "Ekonomika pratsi ta sotsialnoi sfery"*, P. 117-126, 2001 (in Ukrainian).
- [15] O. V. Hryhorieva et al., *Competitiveness of the personnel of Ukrainian enterprises in the conditions of European integration. Economy and management of enterprises of the regions of Ukraine in the context of European integration: monograph*. Poltava, Ukraine: PoltNTU, 2016 (in Ukrainian).
- [16] "Poshuk roboty Work.ua", 2017. [Online]. Available: <https://www.work.ua/ua/>. Accessed on: March 20, 2017; Sept. 23, 2017 (in Ukrainian).
- [17] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Jul. 01). The Law No 1556-VII, On higher education. [Online]. Available: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. Accessed on: Apr 08, 2017. (in Ukrainian).
- [18] "Vstupna kampaniia 2017", Vstup.info, 2017. [Online]. Available: <http://www.vstup.info/>. Accessed on: Oct. 23, 2017 (in Ukrainian).
- [19] "Osvita", Holovne upravlinnia statystyky u Cherkaskii obl. [Online]. Available: http://www.ck.ukrstat.gov.ua/?p=stat_osvita. Accessed on: Jan. 29, 2018 (in Ukrainian).
- [20] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2015, Apr. 29). Postanova № 266, Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv. [Online]. Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF/paran11#n11>. Accessed on: Oct. 25, 2017 (in Ukrainian).
- [21] I. A. Kinash, "Information technology in economic education", *Informatsiini tekhnolohii v osviti*, Vol. 10, P. 80-87, 2011 (in Ukrainian).
- [22] N. M. Boliubash, "Formation of professional competence of future economists by network technologies tools", M.S. thesis, Yalta, 2011, 20 p. (in Ukrainian).
- [23] K. O. Kirey, "Formation of professional knowledge of future specialists of economy by multimedia tools", M.S. thesis, Vinnytsia State Pedagogical University of Mikhail Kotsyubinsky, Vinnytsia, 2008, 283 p. (in Ukrainian).
- [24] T. I. Koval, "Theoretical and methodological bases of professional training the future managers-economists by information technologies" : M.S. thesis, Kyiv, 2008, 44 p. (in Ukrainian).
- [25] O. M. Ptakhina, "Application of information and communication technologies in the process of preparing the specialists of economy", *Ekonomichniy visnyk Donbasu*, №3, P. 154-157, 2011 (in Ukrainian).
- [26] T. B. Poyasok, The system of application of information technologies in the training of future economists: a monograph. Ukraine, Kremenchug: PP Shcherbatykh OV, 2009, 348 p. (in Ukrainian).
- [27] D.S. Antonyuk, "Foreign experience in using software-simulation systems of economic orientation in education", *Informatsiini tekhnolohii v osviti*, №27, P. 140-153, 2016 (in Ukrainian).

